

پیشنهادها و راهکارهای اجرایی اقتصاد مقاومتی در ایران

(طبق دیدگاه مقام معظم رهبری)

مرجان رستمی*^{۷۸}

چکیده:

با وقوع انقلاب اسلامی تلاش‌های زیادی در جهت تحول در وضعیت توسعه نیافتگی ایران صورت پذیرفت. به نظر می‌رسد به رغم این تلاش‌ها تغییرات ساختاری در اقتصاد سیاسی ایران با موفقیت همراه نبوده است و خصلت‌های اقتصادی رانتیر همچنان بر دولت ایران صدق می‌کند. در ادامه، ریسک تخریب اقتصاد ملی و نیز سناریوهای رفتاری کشورها در این راستا مورد بحث قرار گرفته و محورهای چهارگانه فنریت اقتصادی بیان شده است. در بخش بعدی مقاله مفهوم اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران با توجه به بیانات مقام معظم رهبری تشریح شده و مبتنی بر این بیانات، الگویی برای اقتصاد مقاومتی جمهوری ایران شامل مؤلفه‌های رشد اقتصادی، عدالت اقتصادی، ثبات اقتصادی و فنریت اقتصادی پیشنهاد شده است. در پایان راهبردهای چهارگانه مقابله، خنثی‌سازی، جذب و ترمیم و پخش و تضعیف منطبق بر مسئله تحریم اقتصادی غرب تشریح و مصادیق آنها معرفی شده است.

کلیدواژه: راهکارهای اقتصاد مقاومتی، ریسک، رانتیر، ایران.

^{۷۸} دانشجوی کارشناسی ارشد جزا و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی چالوس، چالوس،

ایران marjanrostami65@gmail.com

چالوس-بلوار رادیودریا-نیش فرعی ۷-ساختمان آبشار-منزل رستمی- ۰۹۱۱۱۹۴۹۹۶۰

مقدمه:

از ویژگی های اساسی مدیریت اقتصادی موفق، داشتن الگوست. در ایران ما مسئله فقدان الگوی مشخص برای مدیریت اقتصاد، به ویژه در برخورد با شرایط چالش و بحران، به سادگی قابل درک است. در وضعیت حاضر که با چالش مهم تحریم هم هجانبه غرب مواجه هستیم، با وجود همه تلاش های غیرقابل انکار انجا مشده برای مواجهه با اقدامات دشمنان، فقدان الگویی راهبردی برای مدیریت اقتصادی احساس می شود تا بسیاری از مسائل را از چالش خارج کند یا چالشها فرصت اثرگذاری منفی بر اهداف را پیدا نکنند. آنچه به روشنی در واقعیت اقتصاد ایران دیده می شود آن است که سیاست های اقتصادی پولی، مالی، ارزی، بانکی، اشتغال و تولید بدون ارتباط منسجم و تعریف شده و بعضاً به صورتی کاملاً اقتضایی و موردی، آن هم پس از گسترش دامنه چالش ها، به کار بسته می شوند و از آنجا که ارتباط سیستمی مشخصی میان آنها برقرار نیست، در بسیاری موارد کیدیگر را خنثی میکند و در مجموع کارایی لازم را ندارند. نتیجه اجرای این سیاست های انفعالی از قبل معلوم و کاملاً متفاوت با شرایط مورد انتظاری است که با به کارگیری الگوی مشخص در مدیریت کلان اقتصادی، فعالیت واحدهای اقتصادی در سطح خرد و میانی هماهنگ میشود و متغیرهای کلان اقتصادی در راستای مقاصد مربوط تنظیم و همه پتانسی لها برای اهداف نهایی پیشرفت و عدالت به کار گرفته می شوند.

اهداف نهایی پیشرفت و عدالت به کار گرفته می شوند. بررسی زیادی لازم نیست که متوجه شویم در دوران جنگ تحمیلی نیز چنین مشکلی وجود داشته است. وضعیت شاخص های اقتصادی در سال پایانی جنگ (۱۳۶۷) نشان م یدهد که این شاخص ها به بحرانی ترین میزان خود در تمام سال های جنگ رسیده بود. برای مثال، کسری بودجه دولت به رقم بی سابقه ۵۴ درصد در تاریخ ایران رسیده بود. شاید بتوان ادعا کرد که از دلایل حضرت امام ره برای پذیرش قطعنامه، وضعیت نامطلوب اقتصادی ناشی از فقدان الگوی اقتصاد مقاومتی بوده است.

در حال حاضر با اینکه مقام معظم رهبری اوضاع کنونی را به گردنه ای که از آن عبور خواهیم کرد تشبیه فرمودند، اما بر داشتن اقتصاد مقاومتی تأ یکد و اصرار دارند. این مسئله نشان م یدهد که مدیریت

اقتصادی باید سنجیده عمل کند و به ویژه چالش تحریم را به عنوان واقعیتی جدی که در تمام سال های پس از انقلاب وجود داشته است در برنامه ریزی اقتصادی وارد سازد.

خوشبختانه زمینه تدوین و پیاده سازی الگوی اقتصاد مقاومتی برای کشوری مانند ایران با داشتن منابع فراوان، جمعیت زیاد، بازار بزرگ درون کشور و ارتباطات منطقه ای نسبتاً خوب فراهم است. پتانسیل ها و منابع ب کیار و استفاده نشده فراوان فعلی همه حاکی از آن است که استفاده کامل و کارآمد از منابع موجود و به کارگیری آنها در ظرفیت اشتغال کامل می تواند بسیاری از مشکلات و آسیب ها را چاره کند. تحولات جهانی نیز اقتضا میکند که جمهوری اسلامی ایران به عنوان الهام بخش جهان اسلام الگویی موفق و مستقل از مدیریت اقتصادی را به نمایش بگذارد و وضعیت مطلوب اقتصادی را در اندازه شئون و عزت نفس مردم خود ایجاد کند.

اقتصاد مقاومتی در ادبیات اقتصادی: فنریت اقتصادی

بریگا گلیو^{۷۹} (۲۰۰۶) از اصطلاحی به نام فنریت اقتصادی برای اشاره به توان سیاست « فنریت اقتصادی از اصطلاحی به نام ساخته کی اقتصاد برای بهبود یا انطباق با آثار شو کهای برو نرای مخالف استفاده اقتصاد » کرده است. این اصطلاح با تعریفی که از آن شده، نزد کترین مفهوم به اقتصاد مقاومتی در ادبیات رایج کشور ماست.

بریگا گلیو بیان م یدارد که اصطلاح فنریت اقتصادی به دو مفهوم به کار میرود: اول، توانایی اقتصاد برای بهبود سریع از شو کهای اقتصادی تخریبکننده خارجی؛ دوم، توانایی اقتصاد برای ایستادگی در برابر آثار این شو کها.

به طور کلی، فنریت اقتصادی ممکن است ایستا یا پویا باشد. فنریت اقتصادی ایستا به مفهوم توان یا ظرفیت کی سیستم برای جذب یا منعطف شدن در برابر خطر یا زیان است. در تعریف عمومی تر آن، که ملاحظات پویا بودن شامل ثبات را نیز در خود دارد، فنریت اقتصادی به توان کی سیستم برای بهبود از شوکی پایدار گفته می شود. (رز، ۲۰۰۴: ۸).

^{۷۹} Briguglio

راهبردهای فنریت اقتصادی:

دو راهبرد فنریت اقتصادی شامل مدیریت بهبود ۱ و اقدامات تس یکنی ۲ است. هر دو راهبرد ممکن است فنریت اقتصادی ذاتی را ارتقا دهند. تاکنون هیچ کی از آن دو بر دیگری ترجیح داده نشده است. اقدامات تس یکنی نوعاً برای کاهش احتمال شکست و نیز کاهش آسی پذیرگی از طریق ارتقای مقاومت اقتصادی عمل میکنند. مدیریت بهبود معمولاً در جهت فراهم سازی کم کهای جانبی به بنگاه ها و خانوارهایی که از شرایط پی شآمده متأثر شد هاند و نیز کاهش زمان بهبود عمل میکنند. بخش اول مدیریت بهبود یعنی اقدامات کمکی جانبی با فنریت اقتصادی سازگاری ندارد، زیرا فنریت اقتصادی بر خوداتکایی گروه های اجتماعی در مفهوم گسترده تری از توانایی پایداری تأ یکد دارد. با وجود این، رهیافت کاهش زمان بهبود نقشی کلیدی در توسعه مفهوم فنریت اقتصادی برای دربرگرفتن عناصر پویاتر دارد. (رز، ۲۰۰۴: ۸).

فنریت اقتصادی در سه سطح قابلیت پیاده سازی دارد (همان):

- ۱- سطح خرد شامل بنگاه ها، خانوارها و سازمانهای منفرد؛
- ۲- سطح میانی شامل بخش های اقتصادی، بازارهای منفرد یا گروه های تعاونی؛
- ۳- سطح کلان شامل تر یکب واحدها و بازارهای منفرد با توجه به اینکه چنین تر یکبی به دلیل وجود کنش های متقابل در اقتصاد به مفهوم جمع ساده واحدها و بازارها نیست.

ریسک:

نگاه دیگر این رهیافت آن است که ریسک تخریب شدن اقتصاد بر اثر شو کهای خارجی از دو عامل تأثیر م یگیرد: اول، میزان آسی پذیرگی ذاتی اقتصاد کشور؛ دوم، توان روبه رو شدن اقتصاد با شو کهای خارجی یا فنریت اقتصادی. تفاوت این دو، میزان ریسک کشور را تع یین خواهد کرد (بریگا گلیو و دیگران، ۲۰۰۸: ۵).

چهار سناریوی رفتاری کشورها در برابر شوکها و فشارهای خارجی:

بدترین سناریو به شرایط کشورهایی اشاره دارد که آسیب پذیری ذاتی آنها بالاست و سیاست های اقتصادی هم شرایط خوبی برای فنریت اقتصادی ایجاد نکرده است.

کشورهای با راهبرد خوداتکایی از نظر اقتصادی با آسیب پذیری ذاتی مواجه اند، اما با سیاست های مناسب اقتصاد خود را قادر ساخته اند در برابر آثار منفی شوکهای برونزا مقاومت یا با آن شوکها مقابله کنند.

کشورهای دارای الگوی پسر و لخرج آسیب پذیری ذاتی اندکی دارند، اما سیاست تهای اقتصادی آنها به فنریت اقتصادی صدمه وارد کرده و لذا آثار منفی شوکها بر آنها تحمیل شده است.

بهترین حالت سناریویی است که کشور با آسیبی پذیری ذاتی اندکی مواجه است و سیاست تهای اقتصادی هم به خوبی اقتصاد را ضرب هگیر کرده اند.

محورهای چهارگانه فنریت اقتصادی:

بریگا گلیو چارچوبی را برای سنجش فنریت اقتصادی پیشنهاد کرده که شامل چهار عامل اساسی است:

ثبات اقتصاد کلان:

ثبات کلان اقتصادی بدان علت به فنریت اقتصادی مربوط است که هنگام وارد شدن شوک اقتصادی منفی به اقتصاد اگر اقتصاد کلان از نظر ثبات در وضعیت ضعیفی باشد، جای زیادی برای مانور وجود ندارد؛ بنابراین، سیاست های پولی و مالی در بسیج منابع کارآمد نخواهند بود تا اقتصاد را از آثار چنین شوکهایی حفظ کنند. به عبارت دیگر، سیاست های مناسب کلان اقتصادی برای سیاست های پولی و مالی این فرصت را فراهم می آورند که به شوکها پاسخ دهند.

کارایی بازارهای خرد:

کارایی بازار خرد برای هر اقتصادی در برخورد با آثار منفی شوکها از طریق قادر کردن اقتصاد به بازتخصیص منابع به استفاده های جایگزین از اهمیت اساسی برخوردار است. بریگاگلیو به عنوان کی جانشین برای کارایی بازاری قسمتی از شاخص جهانی آزادی است، قرار می دهد. این شاخص میزانی « تنظیم اعتبار، کار و بازرگانی » اقتصادی را که را می سنجد که بازارها آزادانه، رقابتی و با کارایی میان کشورها عمل میکنند. این شاخص برای این منظور معرفی شده است تا تأثیر محدودی تهی تنظیمی و رویه های بوروکرات کی روی رقابت و عملیات بازار را انداز هگیری کند.

تسلط خوب:

حکمرانی خوب از جمله زمینه های بسیار مهم برای شک لگیری سیاست های مناسب و لذا از عناصر لاینفک فنریت اقتصادی است. این عامل مسائل زیادی را تحت پوشش قرار م یدهد که شامل قانو نگذاری، حقوق مال یکت، امنیت داخلی و بی نالمللی و مشارکت مناسب در چارجوب تجارت بی نالملل می شود. در غیاب حکمرانی خوب شو کههای مخالف به راحتی می توانند اوضاع اقتصادی و اجتماعی را مختل کنند؛ از این رو، آثار آسی پذیری اقتصادی تشدید خواهد شد.

توسعه اجتماعی:

توسعه اجتماعی مؤلفه مهم دیگر فنریت اقتصادی است. این عامل به وضعیتی اشاره دارد که در آن کی جامعه به طور کامل توسعه یافته باشد، به طوری که دستگاه های اقتصادی قادر باشند بدون تأخیر ناشی از ناآرام یهای مدنی، عملکرد مؤثری از خود نشان دهند. توسعه اجتماعی راه مچنین م یتوان به انسجام اجتماعی مرتبط کرد (همان، صص ۶ و ۷).

الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران:

ایده اقتصاد مقاومتی ابتدا از جانب رهبر معظم انقلاب مطرح شد. برای داشتن درکی روشن از این اصطلاح متناسب با شرایط اقتصاد ملی جمهوری اسلامی ایران ناگزیر از مرور ادبیات مربوط بر اساس فرمایشات و بیانات ایشان هستیم. از نظر رهبر، دشمن در موضوع تهدید اقتصادی به دنبال جدا کردن مردم از نظام اسلامی است (بیانات، ۹۱/۵/۳).

۱- مفهوم اقتصاد مقاومتی:

حتی در شرایط فشار روند رو به رشد اقتصادی (و شکوفایی) در کشور محفوظ بماند. آسیب پذیری آن کاهش پیدا کند.

در مقابل ترندهای دشمنان کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند.

۲- کارویژهای اقتصاد مقاومتی:

شکل گیری اقتصاد مقاومتی نتایج مهمی خواهد داشت که در بیانات مقام معظم رهبری به آنها تصریح شده است (۹۱/۵/۸ و ۹۱/۷/۱۸):

ایجاد مقاومت اقتصادی در برابر فشار اقتصادی دشمن؛

تضمین رشد اقتصادی در شرایط جنگ اقتصادی دشمن؛

جلوگیری از ب کیاری عوامل تولید و ایجاد شرایط اشتغال کامل؛

ممانعت از ایجاد اختلال در رفاه عمومی؛

حل مشکلات مردم؛

دلگرمی مردم به نظام اسلامی.

۳- شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی:

اقتصاد مقاومتی از نظر مقام معظم رهبری، شرایط و الزاماتی دارد (۹۱/۵/۳ و ۹۱/۵/۸):

استفاده از همه ظرفیتهای دولتی و مردمی؛

مردمی کردن اقتصاد؛

تحول در شرایط اقتصاد از طریق اجرای سیاستهای اصل ۴۴

توانمند سازی بخش خصوصی؛

کاهش وابستگی به نفت؛

جایگزینی درآمدهای نفتی با درآمدهای غیرنفتی؛

مبارزه با مفاسد اقتصادی؛

مدیریت درست منابع ارزی؛

مدیریت مصرف و فرهنگ سازی برای جلوگیری از اسراف؛

استفاده حداکثری از زمان و منابع و امکانات؛

ظرفیت های موجود کشور برای اقتصاد مقاومتی:

رهبر معظم انقلاب ظرفیتهای زیر را برای اقتصاد مقاومتی معرفی می فرمایند (۹۱/۳/۲۴ و ۹۱/۴/۷):

وجود امکانات و ثروت داخلی؛

مردم خوب؛

منابع مالی موجود؛

منابع انسانی موجود و ملت جوان؛

عدم بدهکاری جهانی؛

محوریت تفکر دینی و جه تگیری دینی و اسلامی در حرکت کشور؛

وجود مسئولان معتقد به مبانی اسلام و انقلاب؛

امید به توفیق الهی برای دستیابی به پیشرفت محسوس و عدالت چش مگیر در دهه چهارم.

راهکارهای پیشنهادی فنریت اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران:

۱. نمونه راهبردهای بازدارندگی
۲. نمونه راهبردهای مقابله
۳. نمونه راهبردهای جذب و ترمیم
۴. نمونه راهبردهای پخش و تضعیف

نتیجه گیری:

از جمله اشکالات اساسی مدیریت اقتصادی کشور نداشتن الگویی برای مدیریت اقتصاد در شرایط وجود چالش و بحران است. در شرایط حاضر که با مسئله مهم تحریم همه جانبه غرب مواجه هستیم، با وجود تلاش وافر مسئولان، متأسفانه بسیاری از مسائل به چالش تبدیل شده و چالشها نیز فرصت اثرگذاری منفی بر اهداف را پیدا کرده اند. سیاست های اقتصادی نیز بدون الگویی از پیش تعین شده به صورتی کاملاً اقتضایی و موردی به کار گرفته می شوند و در مجموع کارایی لازم را ندارند. لذا فقدان الگوی اقتصاد مقاومتی کاملاً احساس می شود. در موضوع اقتصاد مقاومتی تعابیر متنوع و متفاوتی در ادبیات اقتصادی رایج شده است.

دو راهبرد فنریت اقتصادی شامل مدیریت بهبود و اقدامات تس یکنی است که هر دو راهبرد می توانند فنریت اقتصادی ذاتی را ارتقا دهند و هر کی در سه سطح خرد، میانی و کلان قابلیت پیاده سازی دارند. نگاه دیگر این رهیافت آن است که ریسک تخریب شدن اقتصاد بر اثر شوکهای مخرب خارجی از دو عامل میزان آسی پذیرد ذاتی اقتصاد کشور و توان روبه رو شدن اقتصاد با شوکهای خارجی یا فنریت اقتصادی است. بر کیا گلیو چارچوبی برای سنجش فنریت اقتصادی پیشنهاد می دهد که شامل چهار عامل اساسی ثبات اقتصاد کلان، کارایی بازارهای خرد، حکمرانی خوب و توسعه اجتماعی است.

در جمهوری اسلامی ایران ایده اقتصاد مقاومتی ابتدا از جانب رهبر معظم انقلاب مطرح شد. از نظر ایشان، دشمن در موضوع تهدید اقتصادی به دنبال جدا کردن مردم از نظام اسلامی است. با دقت در

بیانات مقام معظم رهبری مؤلفه ها و محورهای اقتصاد مقاومتی قابل استخراج است. از نظر ایشان، اقتصاد مقاومتی موجب م ی شود در شرایط فشار روند رو به رشد اقتصادی (و شکوفایی) در کشور محفوظ بماند و آسی پذیری آن کاهش پیدا کند. شک لگیری اقتصاد مقاومتی نتایج مهمی خواهد داشت که در بیانات مقام معظم رهبری به آنها تصریح شده است. همچنین اقتصاد مقاومتی شرایط و الزاماتی دارد که استفاده از همه ظرفیت های دولتی و مردمی، تحول در شرایط اقتصاد از طریق اجرای سیاست های اصل ۴۴، توانمند سازی بخش خصوصی و کاهش وابستگی به نفت از جمله آنهاست.

در این مقاله نمونه هایی برای هر کی از انواع راهبردها ارائه شد. نکته مهم این است که در اقتصاد ایران مجموعه ای از همه راهبردهای چهارگانه باید هم زمان و متناسب با موارد مختلف به کار گرفته شود.

منابع فارسی:

بیانات مقام معظم رهبری از سایت: <http://farsi.khamenei.ir>

منابع لاتین:

Briguglio, Lino, and Stephen Piccinino, "Growth and Resilience in East Asia and The Impact of the ۲۰۰۹ Global Recession", Available at: http://www.um.edu.mt/__data/assets/pdf_file/۰۰۱۱/۱۴۱۹۵۹/Growth_with_Resilience_in_Asia_۵Dec۲۰۱۱.Pdf..

Briguglio, Lino, Gordon Cordina, Nadia Farrugia and Stephanie Vella, «Profiling Economic Vulnerability and Resilience in Small States: Conceptual Underpinnings Economics Department, University of Malta. ۲۰۰۸, Available at: http://www.um.edu.mt/__data/assets/pdf_file/۰۰۰۳/۸۹۶۳۴/Vulnerability_and_resilience_May۰۸.pdf

Rose, Adam, (۲۰۰۴) “Defining and Measuring Economic Resilience to Disasters”, Disasters Prevention and Management, Vol. ۱۳, No. ۴

Available at:<http://insct.syr.edu/uploadedFiles/insct/uploadedfiles/PDFs/Defining%۲۰and%۲۰Measuring%۲۰Economic%۲۰Resilience%۲۰to%۲۰Disasters.pdf>.